

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

КОСОВ ПАВЛО ЮРІЙОВИЧ

УДК 631.452

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Магістр»

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат геологічних наук, доцент
Смирнова Світлана Михайлівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
Доцент б.в.з. кафедри управління земельними
ресурсами.

Рецензент: **Совщак Вячеслав Михайлович**
ТОВ «Український експертний центр по вимірюванню та оцінці»

Захист відбудеться 20 лютого 2020 р. об 9.00 годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З магістерською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десандників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема землекористування сільськогосподарських угідь потребує нагального розв'язання. Досить високі рівні екстенсивного використання земель неминуче ведуть до глобальної катастрофи, породжують низку проблем, пов'язаних з розвитком деградаційних процесів. Статистично в Україні водній та вітровій ерозії піддаються близька 15 млн. га сільськогосподарських земель, що зумовлено високим рівнем розораності, застарілими технологіями, комплексом соціально-економічних, еколого-технологічних, організаційно-економічних проблем.

Важливими питаннями у сфері розуміння проблемних аспектів землекористування є визнання актуальності рушійних сил у процесі землекористування, які спрямовані на зміну механізму землекористування та на зміну якісних та кількісних показників ґрунтового покриву. У цьому контексті виникає потреба залучати та вдосконалювати організаційно-економічний механізм, що здатен керувати іншими підсистемними рушійними силами (політичні, економічні, законодавчі, демографічні, екологічні).

Першочерговим завданням держави у аграрному секторі економіки є забезпечення ефективного використання та поліпшення цінності земельних ресурсів, створення оптимальних умов для суттєвого збільшення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалів землі, перетворення сільськогосподарських земель у самостійний фактор економічного зростання. Тому існує зростаюча й невідкладна потреба удосконалення організаційно-економічного механізму раціонального використання сільськогосподарських угідь з метою забезпечення сталого землекористування, зберігаючи водночас природні екосистеми і генетичну спадщину.

Аналізу та проблемам збалансованого сільськогосподарського землекористування присвячені праці Новоковської І.О, Горлачука В.В., Лазаревої О.В., Третяка А.М., Сохничка А.Я., Дорош О.С., Добряка Д.С.

Не заперечуючи теоретичну і практичну цінність розробок згаданих авторів, відзначимо недостатню розробленість питання щодо організаційно-економічного механізму управління сільськогосподарським землекористуванням в умовах ринкових перетворень.

Вище приведене і зумовило актуальність обраної теми магістерського дослідження, структуру та його зміст.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення та розвиток науково-методичних засад вдосконалення організаційно-економічного механізму використання сільськогосподарських угідь

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати наукові засади використання сільськогосподарських угідь;
- дослідити аналіз тенденцій державної політики використання сільськогосподарських земель;
- проаналізувати інноваційні технології у використанні сільськогосподарських угідь;
- визначити тенденції розвитку планування сільськогосподарського землекористування;
- визначити напрямки вдосконалення механізму організаційного забезпечення розвитку сільськогосподарської економіки;
- визначити практичний аспект реалізації організаційно-економічних засад державного управління сільськогосподарськими угіддями

Об'єктом дослідження є процес узагальнення теоретико-методичних аспектів розвитку організаційно-економічного механізму використання сільськогосподарських земель.

Предметом дослідження є сільськогосподарські угіддя у процесі землекористування.

Методи дослідження. Дослідження виконуватись на основі таких методів та прийомів: монографічного – при вивченні та теоретичному узагальненні досліджень; системного аналізу – при аналізі механізму управління земельними ресурсами; порівняльного аналізу – дослідження тенденцій розвитку землекористування; статистичного – для аналізу даних, що характеризують стан об'єкту дослідження; абстрактно-логічного – при формуванні висновків та пропозицій; графічний – для унаочнення результатів магістерської роботи.

Інформаційну основу дослідження складають закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, інформаційні матеріали, що опубліковані у монографіях та інших працях вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні розрахунки автора, що виконані у процесу наукових досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

- методичні підходи до науково-організаційні планування сільськогосподарського землекористування, як механізму здатного забезпечити конкурентоспроможність;

- методичні підходи до організаційного забезпечення розвитку сільськогосподарської економіки;

дістали подальшого розвитку:

- аналітичні узагальнення інноваційні аспекти технологічного забезпечення використання сільськогосподарських угідь;

- термін «землі сільськогосподарського призначення». Так у власній інтерпретації «Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, що є засобом виробництва, виділені у межах загальнонаціонального ресурсу, як пріоритетний ресурс відповідно до спеціального правового режиму землекористування та відповідно до принципу цільового

використання земель (закріпленого нормативно-правовими актами у частині виключного поверхневого використання) та землеволодіння, для виробництва сільськогосподарської продукції, розміщення виробничої інфраструктури, забезпечення навчальної та науково-дослідної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані землевпорядними організаціями, органами влади та місцевого самоврядування при планових розробках раціонального використання та охорони земельних ресурсів. Окремі положення можуть бути використані у підготовці лекційних курсів з «Землеустрій» та курсових робіт студентами II курсу за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій».

Особистий внесок магістранта. Автор виклав особисту думку щодо розв'язання проблеми раціонального і ефективного використання землі, розвитку сільських територій, збереження і відтворення родючості ґрунту. Наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки і пропозиції доповідались на міжнародних та науково-практичних конференціях: IV Всеукраїнська наукова конференція «Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку» (17-19 жовтня 2019 р., Одеса: ОДАБА); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та практичні питання щодо виконання робіт із землеустрою» (17 жовтня 2019 р., Херсон: ДВНЗ «ХДАУ»)

Публікації. Результати магістерської роботи знайшли своє відображення у науковому фаховому виданні і тезах конференцій.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки комп'ютерного тексту, з них основного - 67 сторінок, який містить 1 таблицю, 13 рисунків. Список використаних джерел із 62 найменувань викладено на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Наукові основи використання сільськогосподарських угідь» викладено теоретичні засади державного регулювання землекористуванням, правові засади державного регулювання раціонального використання сільськогосподарських земель, світовий досвід державного регулювання сільськогосподарського землекористування.

Вказано, що процес управління землекористуванням тісно корелює з родючістю ґрунту, яка віддзеркалює його суть і властивості, як засобу виробництва, основи для розвитку агрофітоценозів, як об'єкта оцінки та засобу відтворення і охорони.

Запропоновано подальше вдосконалення та доповнення терміну «землі сільськогосподарського призначення» у результаті дослідження. Так, у власній інтерпретації «Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, що є засобом виробництва, виділені у межах загальнонаціонального ресурсу, як пріоритетний ресурс відповідно до спеціального правового режиму землекористування та відповідно до принципу цільового використання земель (закріпленого нормативно-правовими актами у частині виключного поверхневого використання) та землеволодіння з метою виробництва сільськогосподарської продукції, розміщення виробничої інфраструктури, забезпечення навчальної та науково-дослідної діяльності».

Дослідження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення у США, Польщі, Німеччині та Франції дозволяють декларувати достатньо високий рівень бюджетної підтримки товаровиробників аграрного сектору економіки, що надає їм перспективних переваг у розвитку, а отже, сприяє підвищенню конкурентно-спроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках. Зокрема, у Німеччині пряма бюджетна підтримка

становить 346 євро/га, підтримка розвитку територій — 82 євро/га. Сукупний обсяг підтримки фермерів у Німеччині становить 428 євро/га, у Франції — 357, у Польщі — 317 євро/га.

В роботі зазначено, що ринковий обігу сільськогосподарських земель потрібно будувати на засадах земельного аукціону, який необхідно доповнити процедурою введення електронних торгів із застосуванням технології «block-chain». Таке інноваційне впровадження надасть змогу прозоро, у режимі on-line, здійснювати збір, візуалізацію та збереження інформації для авторизації учасників земельних торгів.

У другому розділі «Аналіз тенденцій державної політики використання сільськогосподарських територій» здійснено оцінку процесу використання сільськогосподарських угідь, досліджено економічний механізм забезпечення раціонального використання сільськогосподарських угідь, запропонована система прогнозів соціально-економічного землекористування (рис. 1).

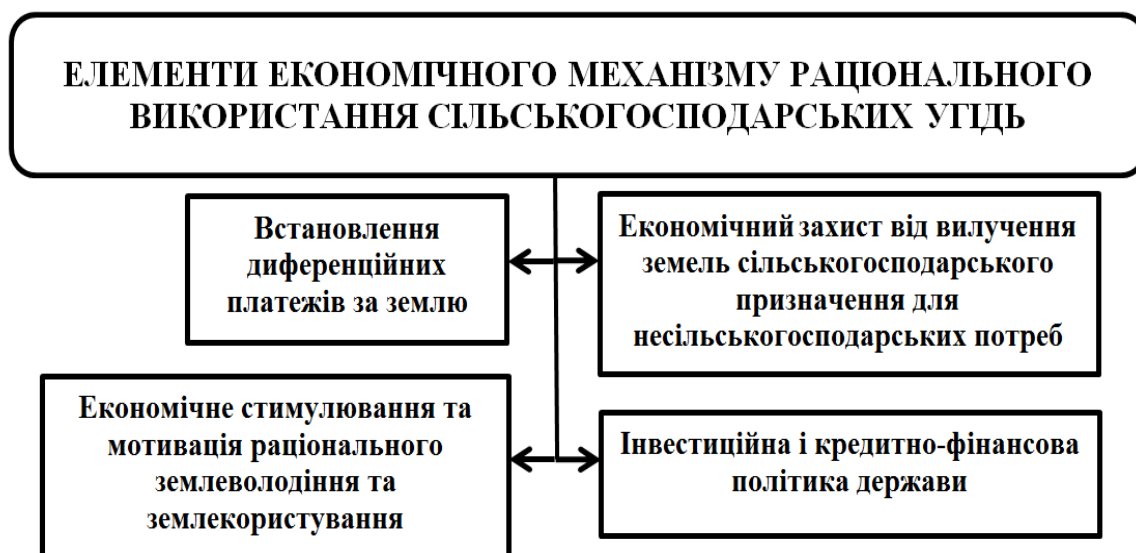

Рисунок 1. Наукові основи реалізації економічного механізму раціонального використання сільськогосподарських угідь

Визначено, що сільськогосподарська освоєність земельного фонду складає в середньому 69,3 %, розораність - 54,8 %, а частка ріллі в загальній площі сільськогосподарських угідь - 79,0 %. Достатньо високий рівень

розораності земель перевищує екологічно-обґрунтовані межі (35-40 %) та зумовлює розвиток дестабілізаційних процесів у природних ландшафтах.

Викладено думку, що еколого-ландшафтний підхід у землеустрої сільськогосподарських агроформувань вирішує питання еколого-ландшафтного зонування на основі диференціації території з виділенням типів, підтипів, видів ландшафту та подальшою трансформацією територіального устрою території на визначених частинах агроландшафту (місцевостях, урочищах, підурочищах, фаціях) (рис. 2).

Обов'язковим елементом проектування за еколого-ландшафтним підходом - дотримання ландшафтно-екологічних вимог, планування водоохоронних зон у разі межування територій з водними об'єктами, реалізація лісомеліоративних заходів

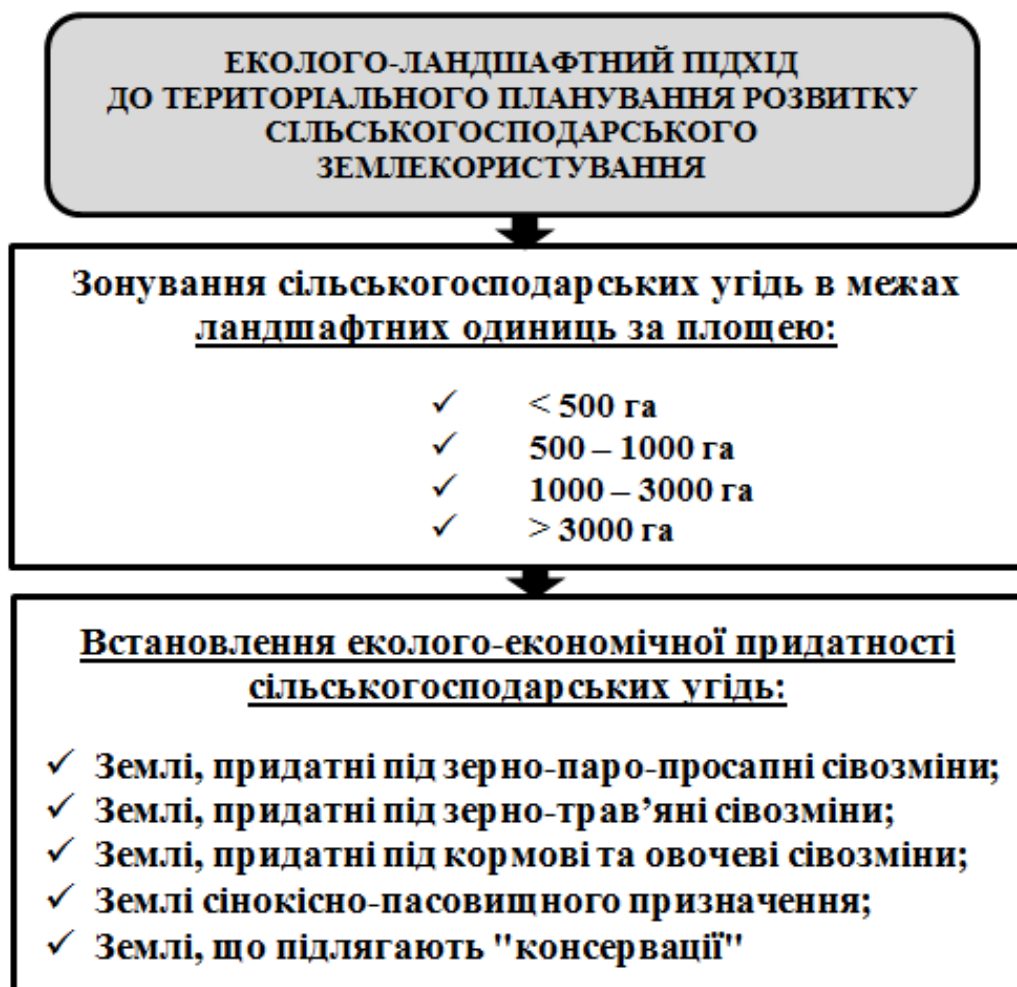

Рисунок 2. Еколого-ландшафтний підхід у землеустрої сільськогосподарських агроформувань

В роботі з'ясовано, що державне регулювання використання сільськогосподарських угідь передбачає розробку економічних механізмів забезпечення раціонального використання сільськогосподарських угідь, спрямованих на економічне стимулювання та мотивацію раціонального землеволодіння та землекористування; встановлення диференційних платежів за землю; економічний захист від вилучення земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб; інвестиційну і кредитно-фінансову політику держави.

У третьому розділі «Напрямки вдосконалення механізмів використання сільськогосподарських угідь» досліджено напрямки вдосконалення механізмів використання сільськогосподарських угідь, науково-організаційні аспекти планування у забезпеченні раціонального сільськогосподарського землекористування, проаналізовано інноваційні технології у використанні сільськогосподарських угідь, удосконалено організаційне забезпечення розвитку сільськогосподарської економіки.

Узагальнено теоретико-методологічні аспекти використання інноваційно-технологічних рішень у сільськогосподарському землекористуванні, які спрямовані на вдосконалення засад управління земельними ресурсами та включають гідротехнічні технології (мікрозрошення, краплинного зрошення), генну інженерію, органічне землеробство, нанотехнології, космічні інформаційні технології.

Актуалізовано еколого-економічну спрямованість територіального планування сільськогосподарського землекористування орієнтовану на ландшафтно-територіальне планування землекористування на засадах узгодження та оптимізації балансових відносин природних й економічних ресурсів на довгостроковій основі збереження системо-утворюючих елементів територіального устрою.

Викладено думку стосовно напрямків планування у сфері сільськогосподарського землекористування, як інструментів, який потрібно застосовувати з метою попередження та врегулювання конфліктів

землекористування (рис. 3).

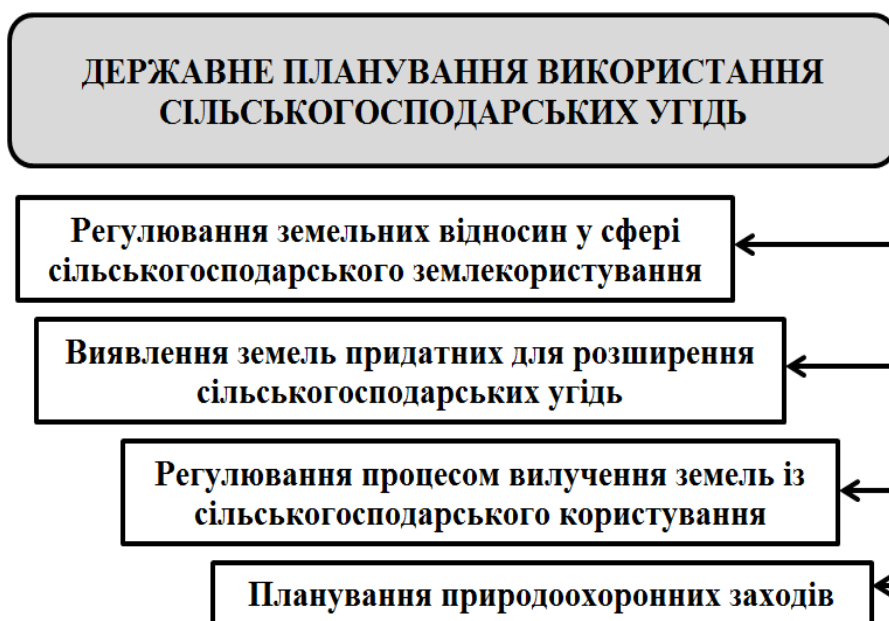

Рисунок 3. Основні напрямки планування сільськогосподарського землекористування

На перевагу цієї ідеї автор наводить декілька аргументів. По-перше, сільськогосподарські угіддя на відміну від інших факторів виробництва, знаходиться в постійній пропозиції щодо використання, адже продукти сільського господарства завжди будуть мати попит. По-друге, земельні ресурси (отже, і сільськогосподарські угіддя) мають певне розміщення, тому їх цінність залежить від діяльності, яка проводиться по сусідству.

Вказано, що удосконалення організаційно-економічного механізму раціонального використання сільськогосподарських угідь спрямоване на досягнення збалансованого землекористування. Еколого-економічна спрямованість територіального планування сільськогосподарського землекористування орієнтована на ландшафтно-територіальне планування землекористування на засадах узгодження та оптимізації балансових відносин природних й економічних ресурсів на довгостроковій основі збереження системо-утворюючих елементів територіального устрою.

ВИСНОВКИ

1. Економічні трансформації в Україні потребують формування управлінських засад землекористуванням сільськогосподарськими землями на шляху до формування ринкових відносин. Цей процес супроводжується встановленням та практичною реалізацією принципів, правил, нормативів щодо забезпечення соціального, екологічного, економічного та правового режиму землекористування. У цьому контексті сільськогосподарські угіддя є базис розвитку аграрного сектору держави.

2. Пріоритетним напрямком новітньої державної аграрної політики виступає управління відтворенням родючості ґрунтів, що є важливими чинниками переходу до збалансованого розвитку сільськогосподарського землекористування, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств і їхньої продукції в довгостроковому періоді, а також гарантування екологічної й продовольчої безпеки країни.

3. Еколого-економічна спрямованість територіального планування сільськогосподарського землекористування орієнтована на ландшафтно-територіальний підхід до планування землекористування на засадах узгодження та оптимізації балансових відносин природних й економічних ресурсів на довгостроковій основі збереження системо-утворюючих елементів територіального устрою.

4. Удосконалення організаційного забезпечення розвитку сільськогосподарської економіки спрямовано на широкомасштабне запровадження екологічно-безпечних технологій у землекористуванні, формування раціональної системи землекористування на засадах реформування структури виробничого потенціалу та вдосконалення еколого-ландшафтного підходу до організації території агроформувань з ухилом на посилення природоохоронної діяльності.

5. Досягнення екологізації сільськогосподарського землекористування потребує впровадження виваженої земельної політики спрямованої на проведення комплексної еколого-економічної оцінки сільськогосподарських

угідь України з виділенням земель з надто високими показниками екстенсивного використання та визначення рівнів забруднених з метою реалізації цільових природоохоронних заходів.

6. Практичний аспект реалізації організаційно-економічних засад державного управління сільськогосподарськими угіддями провокує: у нормативно-правовій сфері – адаптацію та врегулювання законодавчої бази земельних відносин у відповідності до вимог Європейського Союзу; в економічній сфері – інтенсифікацію ефективності землекористування на засадах сприяння інвестиційної привабливості українського землеробства; в соціальній сфері – забезпечення доступу громадян до землі як до ресурсу людського розвитку; в науковій сфері – просування інноваційних технологій землекористування; в екологічній сфері - дотримання вимог та гарантування екологічної безпеки життєдіяльного простору людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Смирнова С.М. Організаційні засади державного управління земельними ресурсами / С.М. Смирнова, П.Ю. Косов // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць. Вип. 5(73) част. 2 – Київ: НАУ, 2019. – С. 44-48. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-5-30> (дата звернення 03.02.2020) **(Представлений у міжнародних та науково-метричних базах Index Copernicus (Польща), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Google Scholar (Європейський Союз, США), CiteFactor, OAJSE, Eurasian Scientific Journal Index).**

В інших виданнях:

2. Смирнова С.М. Земельні ресурси в контексті об'єкту управління / С.М. Смирнова, В.М. Смирнов, П.Ю. Косов // Проблеми та практичні питання щодо виконання робіт із землеустрою: Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 17 жовтня 2019 року). – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. – с. 134-137.
3. Смирнова С.М. Охоронний аспект землекористування / С.М. Смирнова, П.Ю. Косов // Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали IV Всеукр. наук. конф., 17-19 жовтня 2019 р. / Одеса: ОДАБА, 2019. – с.168-170.

АНОТАЦІЯ

Косов П.Ю. Організаційно-економічний механізм раціонального використання сільськогосподарських угідь. – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Магістр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі викладено теоретичні засади державного регулювання землекористуванням, правові засади державного регулювання раціонального використання сільськогосподарських земель, світовий досвід державного регулювання сільськогосподарського землекористування.

Здійснено аналіз тенденцій державної політики використання сільськогосподарських територій, досліджено сучасний стан використання сільськогосподарських земель, розкрито економічні механізми забезпечення раціонального використання сільськогосподарських угідь, застосовано систему прогнозів соціально-економічного землекористування.

Досліджено напрямки вдосконалення механізмів використання сільськогосподарських угідь, науково-організаційні аспекти планування у забезпеченні раціонального сільськогосподарського землекористування, проаналізовано інноваційні технології у використанні сільськогосподарських угідь, удосконалено організаційне забезпечення розвитку сільськогосподарської економіки. Автором запропоновано подальше вдосконалення та доповнене терміну «землі сільськогосподарського призначення».

Ключові слова: раціональне використання сільськогосподарських земель, землеустрій, енергозбереження ґрунту, родючість ґрунту, землі сільськогосподарського призначення.

ANNOTATION

Kosov P.Y. Organizational and economic mechanism of rational use of agricultural land. - Manuscript.

Thesis for the qualification level Master's degree in specialty 193 - Geodesy and Land Management. - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The paper describes theoretical principles of state regulation of land use, legal principles of state regulation of rational use of agricultural land, world experience of state regulation of agricultural land use.

The analysis of the tendencies of the state policy on the use of agricultural territories has been carried out, the current state of use of agricultural land has been investigated, the economic mechanisms for ensuring the rational use of agricultural land have been revealed, the system of forecasts of socio-economic land use has been applied.

The directions of improvement of mechanisms of agricultural land use are investigated, scientific-organizational aspects of planning in maintenance of rational agricultural land use, innovative technologies in the use of agricultural lands are analyzed, organizational support of agricultural economy development is improved. The author proposes further improvement and addition of the term "agricultural land".

Key words: rational use of agricultural land, land management, soil energy conservation, soil fertility, agricultural land.